

MÕTTEVAHETUS

MIKS EESTIS LOOBUTAKSE SUU- JA SÕRATAUDI ENNETAVAST VAKTSINEERIMISEST?

J. Alaots

Vaktsineerimine kuulub nakkushaiguste profülaktika ehk haiguste ärahoidmise spetsiifiliste meetodite hulka. Vaktsiinide valmistamise ja nende kasutamise teaduslikud alused töötas välja Louis Pasteur XIX saj. teisel poolel, mil hakkas jõudsalt arenema uus teadusharu, mikrobioloogia. Tehti kindlaks, et igal nakkushaigusel on oma konkreetne tekitaja või tekitajad, mille surmatud või nõrgestatud vormidest valmistatud vaktsiinide manustamise järgselt loomad ei haigestunud nende poolt põhjustatud haigustesse. Aegade jooksul on suudetud vaktsiinide kasutamisega piirata paljude nakkushaiguste, sealhulgas ka suu- ja sõrataudi levikut ja päästa paljude loomade elu. Miks keelustati EL-i riikides 1991. a. suu- ja sõrataudivastase vaktsiini kasutamine haiguse tõrjeks ja profülaktikaks ning valiti selleks nn. *stumping out policy*, mille järgi tabandunud karjade loomad tapetakse ja põletatakse? Veelgi enam, viiruse leviku tõkestamise eesmärgil hävitatakse ka taudikollet ümbritsevas tsoonis asuvad nakatumata karjad. See, mis praegu toimub Suurbritannias ja Hollandis, meenutab oma tuleriitade musta suitsuga kauget keskaega, mil inkvisitsioonikohus hävitas tuleriidal kiriku vastaseid ja nende loomadest käsilasi kasse.

Vahe on vaid selles, et noil aegadel põletati ohvrid elusalt. Selline loomade massiline hävitamine, mis televisiooni vahendusel on jõudnud ka üldsuse ette, on põhjustanud elavat vastukaja ühiskonnas kuni farmide blokeerimiseni farmerite poolt, takistamaks tervete karjade hävitamist. Tegemist on nii eetikat kui ka loomakaitset puudutava probleemiga.

Et suu- ja sõrataudihaigete loomade liha on inimtoiduks kõlblik, sest liha pH muutub tapajärgselt happeliseks ja happelises keskkonnas viirus hävib, siis on loomade tapajärgne põletamine põhjustanud samuti poleemikat, sest samal ajal on maakeral piirkondi, kus inimesed nälgivad. Kõik see toimub EL-i ja OIE veterinaarametnike poolt välja töötatud tauditõrje eeskirjade kohaselt.

Et paremini mõista suu- ja sõrataudi tõrjeks rakendatavaid abinõusid, mõne sõnaga sellest, kuidas üldse puhkeb ja levib loomataud. Haiguse teket, levikut ja vaibumist populatsioonis iseloomustab epizootiline protsess. Epizootilise protsessi realiseerumiseks ehk loomataudi puhkemiseks on vajalikud selle kolm kohustuslikku elementi: nakkusallikas, nakatise ülekande adekvaatne mehhanism ja vastuvõtlik organism, mis moodustavad epizootilise protsessi ahela ja on selle üksiklülideks. Kui üks nendest lülidest puudub, katkeb automaatselt ka epizootiline protsess ja kaob haigus. Haiguse tõrjes ongi inimese tegevus suunatud epizootilise protsessi ahela katkestamisele, seejuures selgitatakse välja protsessi nõrgim lüli, millele toimides oleks kiiremini ja väiksemate kulutustega seda võimalik teha. Nii isoleeritakse ja likvideeritakse haiged loomad, nakkusallikas (I lüli), saneeritakse keskkonda (II lüli), vaktsineeritakse või hävitatakse nakkusele vastuvõtlikud loomad või tagatakse muul viisil nende nakkusohutus (III lüli).

Haiguse ennetamiseks tuleb riigi tasandil saavutada kontroll epizootilise protsessi ahela teise ja kolmanda lüli üle, sest esimene lüli – nakkusallikas – puudub veel riigi territooriumil. Taudi puhkemise korral kehtestatakse taudikolde karantiin. Karantiinitud territooriumi ümber jääb taudist ohustatud tsoon raadiusega 3 km ja selle ümber veel omakorda järelevalvetsoon raadiusega 7 km. Vastavalt praegu kehtivatele eeskirjadele hävitatakse suu- ja sõrataudi puhkemise korral karjad karantiini- ja haigusest ohustatud tsoonis. Seega likvideeritakse haigete loomade näol nakkusallikas, aga ka viiruse ründeobjekt, haigusele vastuvõtlikud terved loomad taudikolde ümber jäävas kolmekilomeetrises tsoonis.

Järelevalvetsoonis peaks aga kiiresti alustama karjade sundvaktsineerimisega, et luua viiruse läbimurret tõkestav bioloogiline barjäär immuunsete karjade näol. Kui seda ei tehta nagu praeguses situatsioonis, siis peavad tauditõrjes osalejad küll palves pöörduma loomade kaitsepühaku Antoniuse poole, et see pidurdaks taudi levikut, mida kahjuks ei saa aga konstateerida, jälgides viimase aja sündmusi Suurbritannias, kus taudi levik on väljunud kontrolli alt ja registreeritud on juba üle 400 taudipunkti.

Kuidas suhtuda aga loomade vaktsineerimata jätmisse taudist ohustatud tsoonis, kus praeguste nõuete kohaselt karjad hävitatakse. Suu- ja sõrataud on erandlik haigus, mille korral on väga raske piiritleda eespool mainitud territoriaalseid tsoone, sest vaatamata kõikidele ettevaatusabinõudele võib viirus lühikese ajaga kanduda taudipunkti perifeeria suunas väga kaugete vahemaade taha. Haiguse ajalugu kinnitab, et see võib levida ka tuulega. OIE andmetel võib viirus paraskliima vööndis tuulega levida kuni 60 km maismaal ja kuni 300 km meritsi.

Vaktsineerimisjärgne immuunsus ei teki aga mitte kohe, vaid selleks kulub vähemalt paar-kolm nädalat. Viiruse levik taudipunktist on sageli niivõrd kiire, et taud levib kiiremini, kui tekib seda tõkestav barjäär immuunsetest karjadest ja seepärast hävitataksegi taudikolde ümber haigusele vastuvõtlikud loomad. Niisiis on sundvaktsineerimisega taudi leviku tõkestamine selle puhkemise korral küllaltki problemaatiline.

Eespool toodust peaks olema selge, kuivõrd oluline on suu- ja sõrataudi profülaktika ehk ennetamine. Millele siis tuleks tähelepanu pöörata, et hoida riigi piir suletud taudi sissetungile? Esiteks on vaja põhjalikult tunda kaubanduspartnerriikide epizootilist olukorda. Riikidest, kus puudub suu- ja sõrataud, katkestatakse loomade ja loomsete saaduste import. Loomade sissetoomise korral tuleb neid hoida profülaktilises karantiinis. Haiguse otsese ohu korral naaberriikidest kuulutatakse riigipiiril välja eriolukord ning kõik transpordivahendid ja neid kasutanud reisijad peavad läbima piiripunktides asuvad desobarjäärid. Et sellised ettevaatusabinõud võivad osutada aga ebapiisavateks viiruse sisseleviku tõkestamisel, siis riigipiiri kindlaks sulgemiseks haigusele tuleks suurtes riikides piiräärsed karjad, väikeriikides aga, nagu seda on Eesti, kogu kari preventiivselt vaktsineerida suu- ja sõrataudi vastu. Seni pole aga seda euronõuete tõttu lubatud teha. See on ka põhjus, miks Eesti veterinaartippjuhid on otsustanud vaatamata põllumeeste survele mitte vaktsineerida, kuni veel taudi Eestis diagnoositud pole. Kuid millega siis euroveterinaarametnikud argumenteerivad preventiivse vaktsineerimise keeldu? Vastavalt EL-s vastu võetud seadustele tunnistatakse riik kus vaktsineeritakse loomi suu- ja sõrataudi vastu, taudistunuks ja selle riigi suhtes kehtestatakse nelja-aastane liha ja teiste loomsete saaduste ekspordikeeld suu- ja sõrataudivabadesse riikidesse. Kui aga vaktsineerimisega alustatakse pärast haiguse diagnoosimist, hävitatakse vaktsineeritud karjad, kuid ekspordi piirang on tunduvalt lühem. Sellest tulenevalt on tehtud ka vastavad majanduslikud kalkulatsioonid. Kuid kas need euroettekirjutised on ka teaduslikult põhjendatud? Peamise argumendina tuuakse seda, et vaktsineeritud organismis tekkivad antikehad on eristamatud nakatumise korral tekkivatest ja seepärast on antikehade leiu alusel praktiliselt võimatu viiruse tegelikkus leviulatust kindlaks teha.

Suu- ja sõrataudi vaktsiin on valmistatud surmatud viirusest. Selle manustamine loomale kutsub esile antikehade sünteesiga lõppeva immuunreaktsiooni, kuid muidu on see loomale ohutu. Kui vaktsineeritud loom peaks nakatuma, siis ta ei haigestu, sest on immuunne. Kui aga ei nakatu, siis aja jooksul antikehad kaovad ja organismi immuunsuse tagavad immunoloogilise mälu rakud. Seega ei kujuta vaktsineeritud loom endast ohtu ei teistele loomadele ega inimestele ja tema tapmine pole põhjendatud. Kui aga peaks tekkima suu- ja sõrataudi kahtlus, siis lõppotsus haiguse diagnoosi suhtes langetatakse mitte antikehade, vaid viiruse antigeenide ehk viiruse enda kindlaks tegemise alusel. Seega on taudivabas riigis vaktsineerimisjärgse pikaajalise impordikeeldu kehtestamine teaduslikult põhjendamata.

Praegu on Eesti veel suu- ja sõrataudivaba, kuid kuulutatud siiski taudist ohustatud tsooniks. Kui me ootame ja alustame karjade vaktsineerimisega alles siis, kui taud on Eestisse jõudnud, võib Eesti suhteliselt väikest territooriumi ja taudi senist levikukiirust arvestades olla juba hilja, sest taud liigub kiiremini, kui tekib organismi kaitsev immuunsus. On vaja vahet teha preventiivse ehk taudi ennetava vaktsineerimise ja juba taudi puhkemise korral rakendatava sundvaktsineerimise vahel. Seega pole artikli autori arvates praegused suu- ja sõrataudi tõrjet puudutavad euronõuded teaduslikult põhjendatud ja pole ka, pidades silmas viimastel kuudel Euroopas toimunut, ennast praktikas õigustanud. Kuid tundub, et jää on hakanud siiski liikuma. Euroopa Veterinaararstide Föderatsiooni ja samuti europarlamenti otsuses juhitakse tähelepanu puudustele senises suu- ja sõrataudi tõrjes ning tehakse ettepanek alternatiivide leidmiseks karjade masshävitamisele, kaasa arvatud ka vaktsiinide kasutamine, loomaia loomade, tõukarjade vaktsineerimine.